

Egyebekben a traktoros közelítés géprendszere Szlovákiában előreláthatólag az 50, illetve 65 LE teljesítményű, csörlővel és hegytámasszal ellátott Zetor, a szovjet gyártmányú, s igen jó mutatókkal rendelkező TDT—55 lánctalpas, illetőleg a most kísérlet alatt levő csuklós traktorból alakul ki. Arányukat a terepviszonyok, illetőleg az állományok adottságai fogják meghatározni.

Dr. Szepesi László

Öreg fáink védelmében

DR. MÁTYÁS VILMOS

Az ősi fák és a természetes erdők a humanitás esztétikai élményforrásai. A humanitás vagy más szóval „emberiség” az igaz emberinek összhangzatos, minden oldalú kiképzése a kulturált és civilizált emberben. Más szóval az érzelem és az értelem harmonikus egysége. A humanitás feltételezi a felelősséget környezetünk és embertársaink, sőt a jövő emberisége iránt is. Ugyanakkor magában foglalja az egyetemes emberi értékek, a nemzeti értékek, a múlt, kultúránk, történelmünk, hazánk természeti értékeinek megbecsülését.

A fák nagy idők tanúi. Ha a zsenyei „ezeréves” matuzsálemi tölgyre tekintünk, akkor törpeségünk tudatára ébredünk. A fák hatalmasak és fenségesek. A ma átlagembere már nem érti a fák nyelvét, hiszen megszárdult a technikai civilizáció bűvöletétől és eltávolodott a természettől. Ezért az öreg, ősi fákat halálra ítéli, mert azokat értéktelennek és „gazdaságilag használhatatlannak” tartja. Mivel a fák nem tudnak védekezni, tolmácsra van szükségük. Aki nem sajnálja az időt és fáradságot, hogy az irodalomban erről néhány írásművet felkutasson és aki az Erdészeti Lapok, valamint Az Erdő régi példányait lapozgatja, az ismételten meggyőződhet arról, hogy egész könyvet tenne ki egy olyan

bibliográfia összeállítása, amely csupán a magyar szakirodalomban megjelent és az idős fák védelmével foglalkozó írásokat tartalmazná. A napilapok hasábjain is mind sűrűbben jelentkeznek azok a kritikák, melyek az erdészeti szervek működését bírálják és az erdők, az öreg fák kíméletét követelik. Ezért a jóléti erdőgazdálkodás szempontjából nagy felelősség hárul a magyar erdész-társadalomra, az ország szeme rajtunk van.

A jóléti erdőgazdálkodás aktuális problémáit *Keresztesi Béla* (1968) műve foglalja össze, az utóbbi időben újra és újra visszatér a probléma, hogy az értékes természetes állományok és öreg fák védelme érdekében most már végleges megoldást találjunk.

A második világháború után és különösen az utóbbi években olyan erős és gyorsított tempóban indult el az idős faegyedek gátlástalan pusztítása, hogy az már teljes megsemmisítéssel fenyegeti a még megmaradt példányainkat. Ebben az időszakban olyan példányok tűntek el, amelyeket soha többé pótolni nem lehet. Ilyenek voltak a tiszadobi tölgyek, az elhanyagoltan kiszáradt ősgesztenye a kőszegi Király-völgyben és sok más híres fa. Sajnos az öreg fák iránti közömbösség miatt és a természet értékei iránti tisztelet hiányában sok helyen beteg „böhöncökként” és ehhez hasonló indokokkal irtják az erdők óriásait. Azt mondják, hogy feleslegesen sok helyet foglalnak el és „elnyomják a fiatalost”. Elfoglalják a produktív fatermelés értékes területét!

Pusztítják Budapest környékének szurdokvölgyeit, ledőlnek a budai hegyek öreg tölgyei és bükkjei is... Itt Dunántúlon, ahol a helyzet áttekintése teendőimnél fogva lehetséges, ez év tavaszán estek áldozatul a dénesfai védett fák, a soproni hegyek sok szép példánya... Ezért nem elég az, hogy önmagunkat állandóan megismételve írjunk és ugyanakkor a fák tovább pusztuljanak. *Erélyes védelemre van azonnal szükség.* A védettséget élvező fák pusztítóit pedig példásan meg kell büntetni!

1879-ben írta *Illés Nándor*: „Vannak fáink, amelyek egész vidékeken hírnek örvendenek nagyságuk, koruknál fogva. Nem található nekünk illetékesebb helyet mindezeknek összegyűjtésére e lapoknál (az Erdészeti Lapok — a szerző), s illetékesebb gyűjtőket e lapok munkatársai és olvasóinál. *Főlszólítjuk tehát szak-társainkat, szíveskedjenek minden pagonyukban vagy a vidéken nevezetes fát megmérni, annak korát meghatározni, s a fát körülményesen leírni, valamint azt is, mily termőhelyen áll, és mit beszél róla a nép.*”

Amióta e felhívást kinyomtatták, kilencven év telt el! Az öreg fák pusztítása azóta meggyorsult. Elképzelhető, hogy most már az utolsó percben vagyunk, nem ülhetünk ölbe tett kézzel! Úgy tűnik, mintha a sok lelkes ember szava falra hányt borsóként peregne le és szélmalomharc volna az egész elgondolás!

A közelmúltban, 1961-ben írta *Csötönyi József* „Védjük meg erdeink öreg faóriásait” című tanulmányában: „Itt-ott áll még egy-egy Matuzsálem, öreg faóriás, hírmondója az elmúlt idők ősrendetegének. Tisztelettel, levett kalappal állunk meg előttük mindenkor...” És amíg a lelkes természetbarátok levett kalappal álltak, jöttek az „élelmesek, a gazdaságosan gondolkodók” és kivágták a fákat. Maradtunk a levett kalappal fa nélkül... Csötönyi által felvetett gondolat, hogy az öreg fák védelmének kezdeményezői, irányítói és szervezői az Országos Erdészeti Egyesület helyi csoportjai legyenek, 1967-ben megvalósult. Vastag iratcsomó, ami az OEE Erdőművelési Szakosztályának és főleg *Holdampf Gyulának*, a szakosztály vezetőjének fáradhatatlan munkássága és a helyi csoportok segítőkészsége révén összegyűlt. Ez is azonban eddig csak írás és jelentések halmazata. Megérdemelne egy külön kiadványt, bár egyes vidékek — illetve egyes helyi csoportok — adatszolgáltatása eléggé hiányos. *Mégis, most legalább tudjuk, hogy hol, mi van!*

Ma már Magyarországon őserdő nincsen. De még vannak őshonos és közeli természetes állapotban megmaradt erdőrészek. Az öreg fáknak is pótolhatatlan értékük van, méginkább annak a néhány megmaradt ősi ökotípus rezervációnak, melynek egy része már természetvédelmi emlék, de van sok olyan terület, amely további védelmet érdemelne. Ezek nélkül a jövőben a biológiai kutatás lehetetlen lenne. Lassan eljutunk odáig, hogy nincs már olyan terület, ahol a természeti törvények háborítatlanul érvényesülhetnek.

A természetes erdőt jellemző biológiai állapot fenntartása a jövő kutatásának elengedhetetlen feltétele. Európa erdészeti tudományának megalapítói között a németek az első helyen szerepelnek. Precizitásukra jellemző, hogy miután erdeikből eltávolították a beteg és odvas fákat, most denevértornyokat építenek azok pótlására. Ezek a költséges alkotmányok sohasem pótolhatják az eredeti környezetet. És hiába aggatják tele az erdőket mesterséges odúkkal, azok nem felelnek meg az erdők hasznos madarainak, csak kényszerűségből használják őket. Persze ez is jobb a semminél, de még jobb, ha kíméljük az odúlakók természetes otthonait, az öreg, odvas fákat. Az öreg fák megsemmisítése tehát az esztétikai veszteségen kívül az erdők higiénája szempontjából sem célszerű. Az ilyen fák kitermelésével az odúlakó madarak és a hasznos denevérek utolsó óvhelyét is elpusztítják. Ha egy-egy öreg példánynak csúcs-aszása van, vagy oldalában odú tátong, az még nem lehet ok a kitermelésre. *Az odvas fának is van biológiai szerepe az erdőben.*

Ma, amikor erdeink fajösszetételét a magnak és az ültetési anyagnak hosszú idő óta ellenőrizetlen ide-oda szállításával teljesen megváltoztattuk, igen nagy jelentősége van egy-egy ősi példánynak. *Ezek a példányok az eredeti helyi ökotípusok utolsó reprezentánsai, így botanikai és erdőművelési szempontból is igen fontosak!* A 100 évesnél fiatalabb erdőállományaink őshonosságában ma már csak feltételesen bízhatunk meg. Ezért, aki a még fennmaradt ősi példányokat is kiirtja, *egy-egy ősi faj, változat vagy alak végleges megsemmisítéséhez is hozzájárul!*

Ezt csak az tudja, aki megkísérli az ún. „locus classicus”-ok, vagyis a botanikusok által leírt eredeti fajoknak és változatoknak lelőhelyi felkutatását. A múlt század végén *Borbás* és *Simonkai* által leírt híres fajok, változatok és hibridek ma már megsemmisültek, elpusztultak. Így pusztulnak ki a fás növények is a bölények, hódok és más ősi hazai állatfajok módján.

Először elpusztultak a magyar parkok értékes faállományai. Ezek emberi alkotások voltak. Esetleg hosszú évek munkájával pótolhatók. De a természetes erdők megsemmisítése soha jóvá nem tehető bűnünk lesz. Ezeréves történelmünk folyamán nem maradt fenn egyetlen magyar város sem sértetlenül. Végzetünk, hogy amit nemzetünk alkotott, az rövidesen el is pusztult. De van az országban néhány öreg fa, mely szenvedésekkel teli történelmünk legdicsebb századainak is tanúja volt! Ki mer ezekre kezét emelni?

Az elkeseredett *Széchenyi István* ajkairól származik a kifakadás: „Sokan a Tiszavölgy mindinkább elaljasodását legfőképp az erdők általános elpusztításának tulajdonítják... és ebben alkalmasint igazuk van... aki a Tisza vidékét ismeri... nem foghatja meg, *mint gyűlölhetsz az ottani lakós az élő fát annyira!* Pedig hogy gyűlöli, nincs kétség...” Csak egy Széchenyinek van joga faját így ostromozni. Nekünk bízunk kell abban, hogy a magyar ember is szereti a fát, mint ahogy ennek sok helyt tanújelét is adja. Bizonyíték erre a sok szépen fásított alföldi község és város!

Egyébként Széchenyi még a régi történelmi iskola hitében élt és a magyarságot fa-gyűlölő pusztai népnek tekintette. Az újabb történelemkutatás (*László*

Gy. 1961, 1967) bebizonyította, hogy a magyarság a ligetes tölgyerdők lakója volt és a VII. századtól kezdve az ilyen erdők sávján keresztül hatolt be a Kárpát-medencébe. Az ősi Alföld természeti viszonyai a régi magyarság életmódjának tökéletesen megfeleltek. Az állattartás (makkoltatás) és a halászat a folyómenti (berki) és ligetes erdőkben való életmóddal járt együtt. Ezekben a berkekben voltak a honfoglalók kultikus helyei a nagy tiszteletben tartott „szent” fákkal. Ennek nyoma számos alföldi és erdélyi helységnévben mai napig is fennmaradt. A fáktól, erdőktől való „elhidegülés” — ha ilyenről egyáltalán szó lehet — csak a törökvilág és az azt követő erdőpusztítások nyomán következhetett be.

Az ősi magyar parkok pusztulása történelmünk régi fájó pontja. A pusztuló parkok között szerepel Széchenyi nagycenki ősi kastélyának környezete is... A nagy magyar történelmi családok szenvedélyes fa- és kertbarátok voltak. „Datum Zboroviae sub centum tiliis” — a száz hárs alatt írta Rákóczi zborói leveleit. A Nádasdyak, Zrínyiek bukása ősi kertjeik és fáik pusztulásával járt. A háborúk először a kerteket, udvarházakat, várakat, községeket és embereket örölték fel, aztán következtek az erdők. A száműzött és kihalt ősi családok birtokai olyan kezekbe jutottak, akikben már nem volt kegyelet az ősök által tisztelettel megőrzött erdők iránt, és amit meghagyott a török, azt sokszor az új tulajdonosok irtották ki. A kapitalizmus kialakulásakor az Alföld erdeinek utolsó tanúi is sorra kerültek.

Az Országos Erdészeti Egyesület összeírása most megkülönbözteti a faszorokat, facsoportokat, faegyedeket és állományrészleteket, melyek rendkívüli értéket képviselnek. Külön mutatja ki az erdőgazdaságok területén és az azon kívül fekvő objektumokat, valamint a köztudomásúlag természetvédelmi célt szolgáló területek előfordulásait.

A fafajok szerinti kimutatásban kb. 85-féle fa- és cserjefaj szerepel. A részletezés Keresztesi idézett könyvében megtalálható. A védelemre ajánlott fafajok egy része nem ősi hazai, hanem betelepített (egzóta) faj. Ha egy fa koronavetületét átlagban 0,02 ha-nak vesszük, mindössze 20 ha nagyságú terület védelméről, illetve erdőgazdasági termelésből való kieséséről van szó!

A különlegesen értékes és ritkaságnak számító faállományok összes védelemre javasolt területe (lombfák, fenyők, egyes állományok, ősborkások együtt) 2329 ha. Ez az ország fával borított területének 0,2%-a. Ennyi áldozatot komolyabb gazdasági veszteség nélkül elbírnunk.

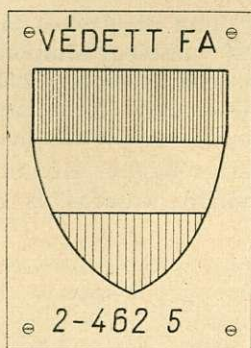
Mit kell végül is tennünk? — Foglaljuk össze a kérdés végleges rendezéséhez szükséges teendőket:

1. A közel természetesnek mondható és még fennálló erdőrészletek kijelölésének az eddig is természetvédelem alatt álló területek és a meglevő védett magtermelő állományok figyelembevételével kell történnie. Elsősorban az ártéri, pusztai, homoki, sziki, domb- és hegyvidéki tölgyesek néhány legértékesebb maradványa, az ősi molyhos- és csertölgy állományok, valamint az összes magyartölgy állományok védelmére van szükség. Ezek sajnos az összeírásból kimaradtak. A bejelentett bükkösök területe elegendő, nagyon kevés azonban a legfontosabb elegyfák területe. Nyilvánvalóan ezek az egyébként is védelemre kerülő ártéri és egyéb erdőtípusokban szerepelnek. A rezervációk terjedjenek ki a lápi égeresektől kezdve a karszt bokorerdőkig, a különböző aszociációk és erdőtípusok jellegzetes vízgazdálkodású fokozataira. A rezervációk területi kiterjedésének meghatározásakor figyelembe kell venni a környezeti hatásokat és lehetőleg védősávot is ki kell jelölni. Nem szabad olyan hibát elkövetni, mint a Bükk-fennsík „ősbükkösének” kijelölésekor, ahol a letarolt környezet miatt az állománysegély pusztul és a védett állomány mikroklima viszonyait a környező tarvágás befolyásolja.

A javasolt állományokat a helyszínen pontosan el kell határolni és üzemtervi nyilvántartásuk alapján leltározni kell. A védett állományok szegélyén e célra készített egyöntetű táblákat kell kifüggeszteni. Igen szép természetvédelmi táblák vannak a lengyeleknek (a lengyel címer „védett erdő” felirattal). A legutóbbi utamon Bulgáriában láttam szép természetvédelmi táblát. Egyébként nemcsak az állományok, hanem az egyes fák is mind Lengyelországban, mind Bulgáriában táblával vannak ellátva.

Az ilyen rezervációk, sőt faegyedek is a biológusok, botanikusok és erdész-kutatók jövőbeni kutatási bázisai lehetnek.

2. Azonnal ideiglenesen védetté kell nyilvánítani az OEE helyi csoportjai által bejelentett és az összeírásban szereplő idős fákat. Minden fát meg kell számozni. Egyelőre, míg megfelelő egyöntetű védelmi táblákat nem készítenek, kb. 8 cm magas, fehér olajfestékkel felírt szám alkalmazható kézzel elérhető magasságban. Ennek a helyére kerülne később a tábla. E célra javaslom a Magyar Népköztársaság címerét „védett fa” felirattal. A tábla alumíniumból készülhet színes nyomással, a címer alatt a fa számával. A táblát 3—4 csavarral gumikarikával lehetne a fákra erősíteni.

A számozás két részből álljon. Az első szám az erdőgazdaság száma, utána kötőjel következik és az összes fák egy gazdaságon belül folyamatosan, sorrendben legyenek megszámozva. Országosan számozni nem lehet, mert akkor egy-egy gazdaság részére külön számsorokat kellene biztosítani.

Az így megszámozott védett fákat nyilvántartásba kell venni, az üzemtervekbe be kell vezetni és a kerületvezető erdésznek megőrzésre át kell adni. Az erdészet kerületéhez tartozó erdőn-kívüli területeken a védett fákat a közigazgatási szervekkel egyetértésben hasonlóan meg kell számozni és az illetékes szervek gondjaira kell bízni. Emellett az erdőrendezőseknek is nyilván kell tartaniuk a védett fákat és személyzetükön keresztül azokat ellenőrizniük kellene. *Igen nagy feladat vár a propagandára is. Ezért propagandafüzetek, plakátok kiadására lenne szükség.* Ezeket el kellene juttatni az Állami Gazdaságokhoz, tsz-ekhez, községi elöljáróságokhoz, iskolákhoz stb.

A fák számozásának megtörténte után azokat pontosan be kell mérni. Mellmagassági kerület, magasság, egészségi állapot leírása, esetleg szükséges védelmi intézkedés és sok más egyéb adat feljegyzésre kerülhet, aszerint, hogy a nyilvántartó kartotékokat hogyan kívánjuk kiképezni.

Maguk a védett fák két csoportra oszthatók:

a) Védelemre önként bejelentett fák,

b) Közérdekből történő védő kijelölés. Ez utóbbi némelykor esetleg a tulajdonos akarata ellenére is történhet.

Ami a kijelölendő rezervációk helyét és erdőtípusait illeti, azok meghatározására a nálamnál illetékesebb botanikusok és más szakemberek véleményét kell meghallgatni.

Mind a védett állományokat, mind a fákat nemcsak az üzemtervekben és azok térképmellékletén, hanem az erdőgazdaságok áttekintő térképén és országos térképeken is fel kell tüntetni. Meg kell határozni, hogy ki végezze ezt a munkát. Nyilvánvaló, hogy a legfőbb intézkedéseket, rendelkezéseket csak a MÉM adhatja ki.

Az OEE összeírása még nem lehet teljes. Az erdőket és az erdőkben álló értékes fákat a legjobban a kerületvezető erdészek ismerik. Ők is fogják e fákat megőrizni. Ezért elsősorban hozzájuk kellene fordulni és a kiegészítő adatokat a kerületvezetőktől lehetne beszerezni.

3. Ha az összeírást az OEE helyi csoportjának vezetői lelkiismeretesen végezték, akkor a jelentősebb fák nem maradhattak ki. A gyors átnézés alkalmával is feltűnt azonban, hogy egyes általam is ismert értékes fák az összeírásból kimaradtak. Ezért az összeírást még ki kell egészíteni.

Érdemes lenne mind a védett állományokat, mind az értékes fákat biológiai, tudományos és esztétikai szempontból, valamint egészségi állapotuknak és koruknak megfelelően osztályozni. A legnagyobb értékű példányok kapják a legszigorúbb védelmet. Ezeket lehetőleg be is kell keríteni. A kerítés ízléses és a természeti környezetbe illő legyen. Betonoszlopok, drótkerítések mellőzendők.

A kérdés végleges rendezése csak a Természetvédelmi Hivatal, a MÉM, a magyar botanikusok, természetbarátok, tudományos kutatók és gyakorlati erdészek összefogásával történhet.

Állami Erdőgazdaságerdészete. A fa száma:
..... Fafaj:
Címe:

VÉDETT FA TÖRZSLAPJA

1. A fa pontos helye (községhatár, dűlő, tag, erdőrésztlet):
 2. Egyéb területi megjelölés:
 3. A fa tulajdonosa:
 4. A fa biológiai és esztétikai értékelése (aláhúzással):
I. különlegesen nagy, II. közepes, III. védelemre érdemes.
 5. A törzs mellmagassági kerülete: cm. Magassága: m.
A korona átmérője: × m. Koronakerület: m.
 6. A fa koronájának, törzsének, alakjának, ágainak vagy különlegességének rövid jellemzése:
 7. A fa becsült kora év. Egészségi állapota:
 8. A törzs fenntartása érdekében szükségesnek vélt és javasolt teendők:
 9. A fa népi, vagy egyéb elnevezése, hozzá fűződő monda, hagyomány:
(hosszabb ismertetés csatolható)
 10. A fát védettségre javasolta:
-
név, cím, szervezet megnevezése, év, hó, nap

Igen fontos a védett állományok és fák törzskönyvének és kartotékainak összeállítására. S azt szintén el kell dönteni, hogy ezeket hol és hány példányban kell megőrizni.

Már Csötönyi (1961) megemlíti a fafaj, kor, méret szerinti nyilvántartást. Ehhez hozzáfűzhetném, hogy a kartotékon okvetlenül szerepelnie kell a terület tulajdonosának (erdőgazdaság, tsz, erdőrezervátum, dűlő nevének, a fa fajának, a változat, alak megnevezésének. Az átmérő helyett a mellmagassági kerület mérése a helyes. Kell még a fa magassága, korona-átmérője vagy kerülete, az egyed rövid jellemzése, becsült kora, egészségi állapota és az esetleg szükséges ápolás. Helyes lenne a kartoték hátán a fa fényképét megőrizni vagy e célra külön fényképtárat létesíteni. Nem szabad elfelejteni a fa helyi népies nevének vagy a hozzáfűződő hagyománynak, történelmi legendának a feljegyzését sem. Mindez később is megtörténhet. *Egyelőre az a fontos, hogy minden értékes példány védelmet élvezzen.* A későbbiekben olyan rendkívüli példányok, amelyek azt megérdemlik, kiváló erdészek, tudósok iránti tiszteletből elnevezhetők, és e neveket a fákon vagy a mellettük levő emlékművön fel lehet tüntetni.

Végül a soproni Tanulmányi Erdőgazdaság felé kell fordulni. Évtizedes kedvenc kutatási területemen, a brennbergi Köveshát kis bükkös-tölgyes rezervációjában áll az a kis védőkunyhó, ahol az ökológiai és virágzásbiológiai megfigyelések szünetében, esős időben vettem papírra ezeket a gondolatokat. A kunyhó kis ablakánál levő munkaasztalomtól kitekintve a már halálra ítélt, de még lábbonálló szép bükkökben és tölgyekben gyönyörködve születtek meg e kis tanulmány érvei és javaslatok. Ezeknek a fáknak életem legutóbbi évtizedének sok tudományos eredményét köszönhetem és ezért hálából — kegyelmet kérek az ő számukra is ...

Матви В.: ОБ ОХРАНЕ НАШИХ СТАРЫХ ДЕРЕВЬЕВ

Старые деревья и естественные леса являются источником эстетического переживания, и их сохранение является необходимым условием будущих исследований. После проявления инициативы многими членами Общероссийского Лесного Общества взяли на учёт наиболее важные экземпляры деревьев и насаждений. На основе этого надо объявить об охране этих ценных экземпляров, насаждений, нужно их обозначить различительными знаками, а также нужно развернуть пропаганду по ознакомлению с ними и учёт их надо продолжать дальше.

Dr. Mátyás, V.: FOR THE PROTECTION OF OUR OLD TREES

Old trees and natural woods are resources for aesthetical experiences. Their preservation however, is at the same time basic condition for future researches. After several initiatives members of the Natural Forestry Association registered the trees and stands being the most important in this respect. As to their recommendation trees and stands, which deserve protection should be proclaimed as natural reservations, and marked with special sign. In addition a broad propaganda is to be made to make them known, and their registration should be continued.

Tájékoztató osztrák erdeimag és csemete árakról:

Magvak

lucfenyő	350—490 S/kg	gyertyán	70 S/kg
vörösfenyő	700—900 S/kg	hársak	75—110 S/kg
duglászfenyő	1200 S/kg	juharok	60—70 S/kg
erdeifenyő	1000 S/kg	kőris	60 S/kg
feketefenyő	160 S/kg	nyír	120 S/kg

Csemeték

lucfenyő	2 éves	125—185,	iskolázott	500—1000 S/e. db.
erdeifenyő	2 éves	300—350,	iskolázott	550—850 S/e. db.
feketefenyő	2 éves	300—350,	iskolázott	600—700 S/e. db.
vörösfenyő	2 éves	600—1000,	iskolázott	1200—1600 S/e. db.
duglászfenyő	2 éves	700—1100,	iskolázott	2000—2500 S/e. db.
nemesnyárok	120/150 cm	5, 150/200 cm	6, 200—	cm 8 S/db.